

**НИГОҶЕ БА ҲУНАРИ
ШОИРИИ БИСОТИИ
САМАРҚАНДИ
(дар мисоли корбурди
санъатҳои бадеӣ)**

Олимова Шоира Бобоҳӯҷаевна, докторант (PhD) кафедраи адабиёти классикии тоҷикии МДТ «ДДХ ба номи акад. Б.Гафуров» (Тоҷикистон, Хуҷанд)

**РАЗМЫШЛЕНИЯ О
ПОЭТИЧЕСКОМ МАСТЕРСТВЕ
БИСАТИИ САМАРКАНДИ
(на примере использования
литературных искусств)**

Олимова Шоира Бобоҳоджаевна, докторант (PhD) кафедраи таҷжикӣ классической литературы ГОУ «ХГУ имени акад. Б.Гафурова» (Таджикистан, Худжанд)

**REFLECTION ON BISATI
SAMARKANDI'S POETIC
MASTERSHIP (on the example
of literary arts usage)**

Olimova Shaira Bobokhojayevna, doctoral student (PhD) on the department of classical literature under the SEI "KhSU named after acad. B.Gafurov" (Tajikistan, Khujand)
E-mail: shoirahon.olimova95@inbox.ru

Вожаҳои калидӣ: Бисотӣ, ҳунар, бадеият, таибеҳ, талмеҳ, тамсил, муболига, мазмунсозӣ

Мақола ба баррасии ҳунари шоирии суҳанвари нимаи дувуми асри XIV ва аввали асри XV Бисотии Самарқандӣ башида шудааст. Қайд мешавад, ки Бисотии Самарқандӣ дар таибеҳсозӣ, овардани талмеҳот ва истифодаи тамсилот маҳорати фавқуллода доштааст. Муаллиф ҳунари шоирро дар истифодаи гунаҳои таибеҳ, монанди таибеҳи равшан, таибеҳи киноят ё нӯшида, таибеҳи тасвир ва таибеҳи акс ё маъқул инъикос намуда, таъкид кардааст, ки Мавлоно Бисотӣ дар истифодаи вофири таибеҳи акс дастӣ тавоно доштааст. Ҳамчунин маҳорати шоир дар овардани талмеҳот ва тамсилот бо мисолҳои мушаххас нишон дода шудааст. Хулоса мешавад, ки гайр аз санъатҳои баррасишуда, санъатҳои дигари шеърӣ монанди таҷнис, ихом, илтифот, муболига ва ғ. дар осори ин суҳанвар фаровон ба қор рафтааст, ки ниёз ба таҳқиқоти алоҳида дорад.

Ключевые слова: Бисати, искусство, художественность, подобие/аллегория, указание, гипербола, создавать смысл, смыслопроизводство

Статья посвящена анализу поэтического мастерства Бисоти Самарканди – поэта второй половины XIV и начала XV века персидско-таджикской литературы. Отмечается, что Бисоти Самарканди обладал исключительным умением в использовании художественных фигур в своей поэзии. Основное внимание акцентировано на плодотворное использование поэтических фигур таибеҳ (сравнение), талмеҳ (реминисценция) и тамсил (аллегория). Отмечается искусственность поэта в применении разновидностей сравнений, таких как открытое сравнение, скрытое сравнение, равное сравнение, перевернутое сравнение но из всех этих видов он отдавал предпочтение перевернутому сравнению. Демонстрируется высокое мастерство поэта в употреблении указанных фигур на конкретных примерах из его творчества. Автор приходит к выводу, что, помимо рассматриваемых художественных троп, в поэзии поэта широко использовались и другие художественные средства, такие как таҷнис, ихам, илтифот, преувеличение и др., которые требуют отдельного изучения.

Key words: Bisati, art, artistry, similarity/allegory, indication, hyperbole, create meaning/production of meaning

The author of the article substantiates the reason and significance of the study beset with the relevant topic. She canvasses the of Bisati Samarkandi's similituded mastership in the first part. Proceeding from this consideration, the author made an endeavor to clarify the poet's skills (mastership) in similarities types usage, such as clear, closures. Adducing the result of an analysis the author determines that Mavloni Bisoti is considered to be a master of similarities. The author briefly looks at the use of dictates (talmekh) in another part of the article. The study of usage of similes (tamsil) in Bisati Samarkandi's poetry is the final part of the article. In a nutshell, it is underscored that in the poet's work in addition to the above, other literary arts, such as assimilation, ihom, (iltifot), hyperbole, etc. are found in abundance and require separate study, on the whole.

Мавлоно Бисотии Самарқандӣ аз ҷумлаи шоирони тавоноу камшинохтаи Мовароуннаҳр ба ҳисоб меравад, ки дар нимаи дувуми асри XIV ва аввали асри XV умр ба сар бурдааст. Ӯ аз шуарои боқадри ҳавзаи адабии Самарқанд будааст. Дар тамоми сарчашмаҳо оварда шудааст, ӯ аз шогирдони Исмати Бухорой (ваф.840/1437) буд. Мувофиқи гуфтаи Давлатшоҳи Самарқандӣ ӯ ҳасирбоф буда, дар аввал «Ҳасирӣ» таҳаллус доштааст. Ҳоча Исмати Бухорой қобилияти зехнии ӯро дида: «Ҳасирӣ қобили бисоти бузургон аст, туро «Бисотӣ» таҳаллус кардан авлост» [12, с.329], гуфта, сабаби тағйири таҳаллуси ӯ шудааст. Ашъори бо таҳаллуси Бисотӣ сурудаи шоир дар доираи як девони хурд то замони мо расидааст, ки нусхаҳои хаттии он дар китобхонаҳои машҳури дунё, аз ҷумла, Париж, Тошканд, Берлин, Техрон ва Тоҷикистон маҳфузанд. Дар таърихи адабиёти форсу тоҷик Бисотиро ҳамчун шоири зебосухан ва нозукхаёл эътироф кардаанд. Давлатшоҳи Самарқандӣ, ки аз аввалин ғояндаи зиндагиву осори шоир маҳсуб мешавад, ӯро ба унвони «адиму-л-мисол» ёд карда, гуфтааст, ки ӯ «аз ҷумлаи шоирони хушгӯ аст ва ғазалро нозук мегӯяд» [12, с.329]. Аҳмад Ҳусайни Муншӣ – муаллифи тазкираи «Тури маънӣ» Бисотиро ҳамчун «тӯтии шакаристони маънии баланд ва шоири ширинсухан» зикр кардааст [6, с.95]. Воқеан, Бисотӣ ин маъниро борҳо дар осори худ ёдовар шудааст:

Ғазалҳои Бисотӣ чун Ҳасан буд,

Аз он дар пояи Салмон навиштанд [11, с.21].

Ҳарчанд Бисотии Самарқандӣ ҳамчун шоири соҳибдевор ва нозукхаёл аст, вале мутаассифона то имрӯз ҷанбаҳои гуногуни ғазалиёти ӯ ба таври алоҳида баррасӣ нагардидаанд. Аз рӯи гуфтаи муҳаққиқ Садрӣ Саъдиев «то ҳол касе ба омӯзиши девони Бисотӣ ва дар ин асос муайян кардани мақоми ин шоир дар шеър адаби форсӣ-тоҷикӣ ҳиммат ва кӯшиш нанамудааст» [13, с.268]. Дар аввалин кӯшишҳои ин муҳаққиқ зимни баррасии ғазалиёти Бисотӣ, асосан атрофи мавзӯ ва мундариҷаи ғазалиёти шоир таваҷҷуҳ шудааст, вале ба андешаи мо он кори ниҳой нест. Инчунин, муҳаққиқи мазбур ба таври иҷмолӣ ба хунари таҷнисофарихи шоир ишора намуда, гуфтааст: «...ғазалиёти Бисотӣ аз назари бадеӣ санъаткорона ва рангин мебошанд» [13, с.278-280]. Дар ин замина, хостем хусусияти бақоргирии баъзе санъатҳои бадеиро дар осори ин суҳанвар баррасӣ намоем. Пеш аз баррасии ин масъала лозим медонем, ки роҷеъ ба хусусиятҳои услубӣ ва бадеии ашъори Бисотӣ ба як нукта таваҷҷуҳ намоем. Шоир дар ашъори худ аз бузургони пеш аз худ, монанди Салмони Совачӣ, Ҳасани Деҳлавӣ, Камоли Хучандӣ ва Носири Бухорой ёд кардааст ва гоҳе бар ғазалҳои онҳо чун Камоли Хучандиву Носири Бухорой низ ҷавобия гуфтааст. Масалан, абёте дорад, ки «Ғазалҳои Бисотиро Камол, аз худ мадон камтар, / Ки парвардаст чун мардум ба оби дида Салмонаш» [11, с.27 б.] «Камтар аз Носир мадон шеъри Бисотӣ дар ҷавоб, / «Мекунам даъвиво лофе дар муқобил мезанам» [11, с.29 б.]. Ин як тарз хусусияти ҷавобиягӯиҳои шоирони сабки ироқӣ аст, ки дар доираи вазну қолаби ғазали тазминшаванда ғазал суруда, дар мақтаъ гуфтаҳои худро пазируфтатару афзалтар аз асл баён мекунанд ва ин равишро дар байтҳои қаблии Бисотӣ мушоҳида карда метавонем. Аз сӯи дигар, агар нигоҳ кунем, Бисотии Самарқандӣ бо ёдкард аз бузургони пеш аз худ ишора менамояд, ки ӯ ба ашъори онон дилбастагии зиёд доштаву дар услуб, тарзи баён, образофаринӣ, хаёлбофӣ ва тасвирсозии пешиниён хеле бардоштҳо намудааст. Ҳамчунин, зимни мутолиаи ғазалиёти ӯ мушоҳида намудем, ки Бисотӣ ғайр аз он ки дар сурудани ғазал идомадиҳандаи анъанаи пешиниён аст, зимнан ба чанд ибтикорот низ ноил гардидааст, ки аксари онро дар баррасии бадеияти ғазалиёти ӯ хоҳем دید.

1. Маҳорати ташбеҳсозӣ. Ҳанӯз Шиблии Нӯмонӣ дар «Шеър-л-Аҷам» гуфта буд: «Бояд донист, ки қувату басте, ки аз ташбеҳу истиора дар калом пайдо мешавад, аз тариқи дигаре мумкин нест пайдо шавад» [9, с.224]. Ҳамчунин, ба гуфтаи Саид Нафисӣ «Бузурғтарин маҳорати ҳар шоире дар ташбеҳот аст. Шеъри беташбеҳ чун хусни ноороста ва чун гули нописроста аст. Шоири бузург он аст, ки мушаббаҳи худро ба чизе ташбеҳ кунад, ки дар ҳама ҷо ва ҳар замон битавон ёфт ва ҳар кас лутф ва шевоии онро дарёбад» [9, с.444]. Мавлоно Бисотӣ низ ҳамчунин шоири бомаҳорат аст, ки дар истифодаи ташбеҳот хунармандона қадам задааст.

Дар осори бадеъшиносон [1, с. 642; 10, с. 44; 14, с.278; 4, с.106; 19, с.149; 17, с.32; 8, с.230; 2, с.127; 18, с.151; 3, с.62; 15, с.96] ташбеҳ ё вачҳи шабаҳ «ибрат аст аз он ки чизеро ба чизе монанд кунанд», оварда шудааст. Аз он ҷумла, ташбеҳро ба якчанд намудҳо ҷудо кардаанд, ки чандин гунаҳои онро дар асоси ғазалиёти Мавлоно Бисотӣ баррасӣ хоҳем кард ва дар ин замина хусусияти сабки ва бозёфтҳои ин шоир муайян хоҳад шуд.

а) Ташбеҳи равшан (сарех ё мутлак). Одатан дар ин гуна ташбеҳ ёридиҳандаи монандӣ амсоли чун, монанди, пиндорӣ, гӯй ва пасвандҳои осо, ваш, вор, ва ғайра мақоми асосӣ доранд. Бо ин гуна ёридиҳандаҳо Бисотӣ ғазалҳои зиёд дорад, ки ҷое дилтангии худро аз фироқи ёр ба

«мим», ки таносуб ба даҳон низ ҳаст, монанд карда, зулфи ӯро аз рӯи хамида ва қач будан ба «дол» шабоҳат карда гуфтааст:

*Танг чун ҳалқаи «мим» аст дилам бе даҳанат,
Зулф имрӯз дар ин воқиа «дол» аст маро [11, с.5 б].*

Ёридиҳандаҳои пасвандӣ низ дар ташбеҳсозиҳои шоир ба қор рафтаанд, ки ҳамон идомаи суннати ташбеҳсозии шеърӣ форсӣ:

*Дар ҳустиву чолокияи рӯзе, ки чаим андохтам,
Гуфтам, ки ин қаллошваи сархайли риндон мешавад [11, с.24 б].*

б) Ташбеҳи киноят ё нӯшида. Дар ин навъи ташбеҳ маъмулан чизе ба чизе монанд мешавад бе зикри адоти ташбеҳ. Шоир ҷое гиряи худро ба борон ва манзилғаҳи дилашро ба вайрона монанд кардааст:

*Гиряи ман дид, ҷаст аз ҷо, ба дил гуфтам: «Чӣ шуд?»,
Гуфт: «Борон тез шуд». Аз хонаи вайрон гурехт [11, с.11 б].*

Чунон ки ба мушоҳида мерасад, Бисотӣ дар ин навъ ташбеҳ ба тозаҷӯиҳо кӯшиш намуда, гоҳе «рухсори чун моҳи маҳбубашро ба оинаи аҳли назар» монанд кардааст:

*Моҳи рухсори ту оинаи аҳли назар аст,
К-он чи аз худ талабидем, аз ӯ пайдо шуд [11, с.15 б].*

Ё ҷои дигар «хол аз фуруғи рух оташпараст гаштану гирифторони зулфи ӯро барбод додан»-ро зебо ва хунармандона офаридааст:

*То холат аз фуруғи рух оташпараст гашт,
Савдоиёни зулфи туро сар ба бод шуд [11, с.16 б].*

Шоир дар навбати дигар тани худро аз меҳнаткаши роҳи ишқ будан ва аз дарди фироқ лоғаргаштаи худро ба «риштаи борик» монанд карда, ҳамчунин таҳаммулпазир ва меҳнатпазир будани онро зебо офаридааст:

*Мекашад мискин танам умрест бори меҳнатат,
Ростӣ, ин риштаи борик, бин, бисёрдошт [11, с.14 б].*

Ғайр аз он ки шоир дар ин намуди ташбеҳ образҳои ташбеҳшаванда ё ташбеҳкунандаи марбут ба маъшук ё ҳолоти ошиқро ба қор гирифтааст, ҳамчунин мушоҳида ҳам мешавад, ки бо истифода аз он ғановатмандии ашъори худро бо ифодаи «меваи ширин» низ инъикос кардааст. Масалан:

*Ашъори Бисотист, ки серобу латиф аст,
Чун меваи ширин, ки биёрӣ зи Хучандаиш [11, с.28 б].*

в) Ташбеҳи тасвир. Аз рӯи гуфтаи Атоуллоҳ Маҳмуди Хусайнӣ дар ин намуд ташбеҳ «монанд кунанд ду чизро ба як чиз ва тариқи машҳури ӯ он аст, ки як чизро аз худ ва як чизро аз мақсуд бигиранд ва ҳар ду ба як чиз монанд кунанд, чунонки:

*Ашки ману рӯи туст чун гул,
Ҳоли ману зулфи ту чу сунбул» [19, с.151].*

Маҳорати суҳангӯии Бисотӣ дар истифодаи ин намуди ташбеҳ чунин зоҳир мешавад, ки ӯ дар навбати аввал ҳусни ёраш ва ишқи худро ба афсона монанд намудааст ва баъд ин афсонаро ба қиссаи Лайлию Мачнун ишора карда, санъати талмехро низ дар қорбурди ташбеҳи тасвир истифода кардааст:

*Пеши ҳусни ёру ишқи мо ба ҷуз афсона нест,
Он ҳикоятҳо, ки бар Лайливу Мачнун бастаанд [11, с.17 б].*

г) Ташбеҳи акс ё маъқус. Он аст, ки чизро ба чизе монанд кунанд ва боз акс кунанду дуҷумро ба аввал ташбеҳ кунанд чунон ки:

*Дар бустон даҳонаш чун гунча гашт пинҳон,
Монанди он даҳон шуд гунча зи шарм пинҳон [19, с.152].*

Аз назари муҳаққиқон ҳадди барқамоли ин намуди ташбеҳ дар ғазалиёти Шайх Камоли Хучандӣ ба мушоҳида мерасад. Ба андешаи устод Бадриддин Мақсудов «...шоирони то аҳди Камол, масалан, қадӣ ёрро маъмулан ба сарв ва рӯи ӯро ба моҳтобу офтоб ташбеҳ мекарданд ва ғайра... Аммо дар шеърӣ Камол мебинем, ки аксари ташбеҳот навъе аз ташбеҳоти аксанд... Камол дар сохтани ташбеҳот, ҳоса ташбеҳоти хилофи омад маҳорати қалон нишон додааст ва онро метавон яке аз ҷиҳатҳои муҳимми сабки ҳоси ӯ донист» [5,с.121-129]. Минбаъд, устод Абдуннабӣ Сатторзода низ ба ин мазмун ишора кардаанд [16, с.8-9]. Муайян гардидааст, ки Мавлоно Бисотӣ ҳам шоире баҳраёфта аз мактаби адабии Шайх Камоли Хучандист ва ӯ ҳам дар истифодаи ташбеҳи акс бисёр хунарманд аст. Масалан, шоир даъвии баробарӣ қардани

сарвро дар бӯстон ва дар охир шарманда шудани ўро пеши қомати маҳбубааш хеле зебо тасвир кардааст:

*Сарви бустонӣ ба шамшоди қади ӯ дар чаман
Ҳамсарихо кард бисёреву дар поён гурехт [11, с.116].*

Ё ин ки:

*Ба хиҷлат сарви бустонӣ чу қаддат дар чаман бинад,
Бичинад доман аз ҳастӣ, ба поят шармсор афтад [11, с.15 б].*

Тимсоли сарв ба қомат ва офтоб бо рӯй дар ғазалиёти Бисотӣ доираи васеъ дорад, ки аз пуркорбурдии ин намуди ташбеҳ гувоҳӣ медиҳад:

*Сарв аз ту баргирифт хиромон баромадан,
Меҳр аз маҳи ҷамоли ту тобон баромадан [19, с.36 б].*

Ҳамчунин, дар ташбеҳҳои аксии Бисотӣ мушоҳида гардид, ки моҳ дар ҳар ду ҳолат, яъне ҳам дар пуррагӣ пеши ҷамоли маъшуқ ва ҳам айни ҳилол будан назди абрӯи ӯ очиз аст. Чунин намунаи зеборо дар яке аз рубоӣҳои ӯ дида метавонем:

*3-он шаб, ки қамар муқобили рӯи ту шуд,
3-он шаб ҳама шаб муҷовири кӯи ту шуд.
Мекост чунон зи тоби меҳри ту, ки рост
Чун рӯи ту буд, ҳамчу абрӯи ту шуд [11, с.50 б].*

Бисотӣ дар мавриди дигар «бӯи зулф мушкро бар оташи савдо нишондан» ва «қомати болову расо сарвро аз по нишондан»-ро хеле зебо ва шоирона офаридааст:

*Бӯи зулфат мушкро бар оташи савдо нишонд,
Қоматат боло намуду сарвро аз по нишонд [11, с.19 б].*

Дар ҷои дигар афзунии нархи шакарро аз ширии даҳони маъшуқи ва падиҳои бозори фитнаро аз чашмони ӯ доништа, гуфтааст:

*Нархи шакар зи қанди даҳонат зиёд шуд,
Бозори фитна зи ду чаимат қушод шуд [11, с.16 б].*

Шоир гоҳи дигар гулро пеши ҷамолу ғунчаро назди даҳони маҳбубааш очиз доништа, гуфтааст:

*Агар сарви маро рӯзе суи бустон гузор афтад,
Гул аз раиши узори ӯ ба тарфи ҷўйбор афтад [11, с.15 б].*

Дигар аз тозагӯӣҳои шоир дар ин намуди ташбеҳ он аст, ки ҳолати табиӣ гул, ки маъмулан сурху зард аст, аз шармсорӣ пеши руҳи гулгуни маъшуқ доништааст:

*Гулро баче, ки дод ҷамоли ту инфиол,
Гаҳ сурх мебарояду гаҳ зард мешавад [11, с.24 б].*

Ҳамин тавр, Бисотии Самарқандӣ дар қорбурди ташбеҳи сарех ҳамона идомадиҳандаи суннати тасвирсозӣҳои ниёгон аст. Аммо, дар баробари ин, кӯшишҳои тозагӯӣи ўро дар намудҳои ташбеҳи киноя ва маршрут шоҳид гардидем, ки намунаҳои онро қаблан ишора кардем. Инчунин, маҳорати бештари шоирро аз истифодаи фаровони ташбеҳи акс муайян намудем, ки аксар вақт ба муболиғат пайвандад ҳам, ҳусни суҳанаш нақостааст, балки ба он рангу зебоии дигар бахшидааст ва ин ҳама аз ҳунари суҳанофарии ӯ дарак медиҳанд.

2. Ҷойгоҳи талмеҳ дар ғазалиёти шоир. Ҳамон тарз, ки бадеъиносон арз кардаанд талмеҳ «ишорат кардан ба воқеаҳои таърихӣ, асотирӣ, қиссаву афсонаҳо» [3,128; С.15,126].мебошад. Мавлоно Бисотӣ низ воқеаҳои таърихӣ, қиссаву ривоят ва дostonҳои таърихиро бо тарзи хоси суҳанофарии худ дар ашъораш инъикос намудааст. Зимни мутолиа дар ғазалҳои ӯ талмеҳ ба қахрамонони дostonҳои форсӣ, монанди Фарҳод ва Ширин; симоҳои асотирӣ, мисли Ҷоми Ҷам, мулки Ҷам; муъҷизаҳои пайғамбарон, аз қабилҳои Мӯсо, Хизр, чашмаи ҳайвон ва ғайра мушоҳида гардид, ки дар зер намунаҳои онҳо оварда мешаванд:

а) Талмеҳ ба қахрамонони дostonҳои форсӣ

*Пеши кӯҳи меҳнатам бошад ба бустон заррае,
Он чи аз савдои Ширин бар дили Фарҳод рафт [11, с.11 б].*

б) Талмеҳ ба симоҳои асотирӣ:

*Касон, ки ҳамчу Бисотӣ лабу руҳат диданд,
Ҳадиси равзаи ризвону Ҷоми Ҷам нақунанд [11, с.21 б].*

*Мулки Чам ёбам, Бисотӣ, гар шавад
Хоки кӯи майфурӯшон мафрашам [11, с.31 б].*

в) Талмех ба муъчизаҳои пайгамбарон ва пешвоёни исломӣ:
*Мо чу Мӯсо даст дар фитроки дин хоҷем зад,
Кӯриш онон, ки дил дар ганчи Қорун бастаанд [11, с.17 б].*

*Ба хатти сабз давлатномаи Хизр
Ба гирди чашмаи ҳайвон навиштанд [11, с.21 б].*

*Пеши он қисса чӣ мегӯӣ ба оби зиндагӣ,
Эй Хизир, аз чашмаи ҳайвон намеояд ҳаёт [11, с.7 б].*

3. Истифодаи тамсил ва ирсоли масал. Ба андешаи аксари бадеъшиносон [18,191; с.3,123] тамсил ҳамон ирсоли масал аст. Аммо муаллифи китоби «Зеби сухан ё илми бадеи порсӣ» Саййид Маҳмуди Нишот кӯшиш намудааст, ки тафовути ин ду санъатро баён намоед. Ба андешаи ӯ дар ирсоли масал мисраи шоир ончунон мавриди назар ва писанд ояд, ки ҳукми зарбулмасал пайдо кунад. Вай тамсилро усулан ба илми баён марбут донистааст [8,с.363]. Дар ғазалиёти Бисотӣ назар ба тамсил ирсоли масал истифодаи касир дорад, ки ин огоҳии зиёди шоирро аз ифода ва таъбирҳои мардумӣ шаҳодат медиҳад. Чунонки, дар ҷое гуфтааст:

*Омад аз таъвиши борон, хона дар чашмам гирифт,
Ин сухан бо он масал монад, ки аз борон гурехт [11, с.11 б].*

Дар ин байт масали «аз борон ба новдон (тарнов) гурехтан» [21, с.302]. истифода шудааст, ки новдон ишора ба чашми ашкбори шоир мебошад. Чунин масал дар адабиёти мо собикаи истифода дорад, ки аз ҷумла Низомии Ганҷвӣ гуфтааст:

*Кунун дар хатарҳои ҷон омадем,
Зи борон сӯи новдон омадем [21, с.302].*

Бисотӣ дар ҷои дигар масали «душманро ҳақир набояд доштан» [11,с.133]-ро низ ба кор бурдааст:

*Оқибат дидам азизонро, ки хораи доштӣ,
Рост гуфтанд, ин ки душманро набояд хор дошт [11, с.14 б].*

Дар баробари ин, Мавлоно Бисотӣ тамсилҳои зеборо низ ба кор бурдааст. Яке аз намунаи онҳо «тира шудани чашм аз осеби мӯӣ» мебошад, ки таносуб байни миён ва мӯӣ хунармандона тасвир ёфтааст:

*То дида дид шакли миёнат, надид ҳеч,
Тира шавад ҳароина чашме, ки мӯ гирифт [11, с.9 б].*

Бисотии Самарқандӣ, ки дар ҳама ғазалҳои ӯ чун симои бехтарини ошиқ ва гирифтори дарди маъшӯқ намудор аст ва дар истифодаи таъбири ибораҳои халқӣ низ онро мушоҳида намудан мумкин аст. Масалан, «сар ба осмон расидан»-ро аз давлати васли зебо офаридааст:

*Гар иқболат диҳад рӯзӣ в-агар давлат бувад ёрӣ,
Танам хоки дараи гардад, сарам бар осмон афтад [11, с.15 б].*

Бояд гуфт, ки баррасии бадеияти ғазалиёти Мавлоно Бисотии Самарқандӣ ба он ҳадде доманадор аст, ки наметавон дар як навишта ба он нуқта гузошт, зеро ғайр аз санъатҳои, ки дар боло баррасӣ шуданд, шоир дар истифодаи дигар санъатҳо, монанди таҷнис, ихом, ташхис, илтифот, муболиға ва ғайра зиёд рағбат намуда, хунарнамоӣ кардааст. Масалан, дар боби муболиғат чунон тасвирҳои ҷолиб ва муассир дорад, ки хонандаро ба ваҷд меорад:

*Сиришкам хандаи он гунчалаб дид,
Чунонаш завқ шуд, к-аз ханда галтид [11, с.26 б].*

*Дӣ қанд шикасти шакарат кард ба мардум,
Аз хашм чунонад, ки имрӯз хурандаш [11, с.27 б].*

*Зи тобу таб ба ҳар навбат, ки он сарви равон ларзад,
Барояд аз дилам оҳе, ки моҳи осмон ларзад [11, с.21 б].*

Дар маҷмӯъ, гуфта метавонем, ки Бисотӣ ҳамчун ғазалсарои мумтози замони худ қариб дар ҳамаи анвои ташбеҳ қувваозмоӣ намуда, дар аксари онҳо ба тозагӯйҳо ва тозапардозҳо мушарраф гардидааст. Истифодаи зиёди талмех ва тамсил низ ифодагари онанд, ки ғазалҳои ӯ дорони бадеияти баланданд. Мавҷудияти санъатҳои бадеии дигар монанди таҷнис, ташхис,

ихом, илтифот, муболиға ва ғайра водор месозанд, ки минбаъд низ атрофи ин мавзӯ таваҷҷуҳ шавад, то бозёфтҳои тозаии шоири мумтоз рӯи қор оянд.

ПАЙНАВИШТ:

1. Ватвот, Рашидуддин. Девон / Бо муқаддима ва муқобала ва тасҳеҳи Саид Нафисӣ. – Техрон: Шоҳобод, 1339. - 738 с.
2. Гӯрақонӣ, Муҳаммадхусайн Шамсулуламоӣ. Ибдоу-л-бадоёӣ / Бо эҳтимоми Хусайн Чаъфарӣ. – Техрон, 1377. - 560 с.
3. Зеҳнӣ, Тӯракул. Санъати суҳан/Т.Зеҳнӣ. – Душанбе: Адиб, 2007. - 400 с.
4. Кошифӣ, Хусайни Воиз. Бадоёӣ-л-афкор фӣ саноеӣ-л-ашъор / Бо кӯшиши Ҷалолуддини Газзоӣ/К.Ҳ.Воиз. – Техрон, 1369. - 377 с.
5. Максудов, Бадриддин. Рӯзгор ва осори Камоли Хучандӣ/Б.Максудов.–Душанбе,1994. - 363 с.
6. Муншӣ, Аҳмад Хусайн. Тури маънӣ / Муқаддима ва тасҳеҳу таълиқоти Аҳмади Нуъмонӣ. – Деҳлии нав: Исфанд, 1385. - 494 с.
7. Нафисӣ,Саид.Муҳити зиндагӣ ва аҳволу ашъори Рӯдакӣ/С.Нафисӣ.–Техрон:Ибни Сино, 1341.
8. Нишот, Саййид Маҳмуд. Зеби суҳан ё илми бадеи порсӣ/Н.С.Маҳмуд. – Техрон, 1347. - 459 с.
9. Нуъмонӣ, Шиблӣ. Шеър-л-Аҷам. – Ҷ.3. – Душанбе: ДДОТ, 2015. 576 с.
- 10.Родуёнӣ, Муҳаммад Умар. Тарҷумону-л-балоға / Ба тасҳеҳ ва эҳтимоми Аҳмади Оташ. – Техрон: Интишороти Асотир, 1362. - 263 с.
- 11.Самарқандӣ, Бисотӣ Девон. Нусхаи хаттии № 2926-и китобхонаи давлатии Берлин. -117 с.
- 12.Самарқандӣ,Давлатшоҳ.Тазкирату-ш-шуаро/Ғаҳияи Мухлиса Нуруллоева/С.Давлатшоҳ.– Хучанд,2015.- 544 с.
- 13.Саъдиев, С. Маркази адабии Самарқанд дар шоҳроҳи таърих/С.Саъдиев.– Тошканд: Ёзбекистон миллий энциклопедияси, 2012. 400 с.
- 14.Розӣ, Шамси Қайс.ал-Муъҷам/Бо кӯшиши Урватулло Тоиров.–Душанбе: Адиб, 1991. - 464 с.
- 15.Сатторзода, Абдунабӣ. Такмили бадеи форсии тоҷикӣ (дар заминаи навиштаҳои пешинӣ ва имрӯзӣ)/А.Сатторзода. – Душанбе: Адиб, 2011. - 381 с.
- 16.Сатторзода, А. Лутфи суҳани Камол ё муқаддимае бар ҳунари шоирии ӯ /А.Сатторзода// Фаслномаи илмӣ-адабии Камоли Хучандӣ №4 (8). – Хучанд: Ношир, 2016. – С. 5-15.
- 17.Тоҷ ал-Ҳаловӣ, Алӣ Муҳаммад. Дақоқиқу-ш-шеър /Ба тасҳеҳ ва ҳавошиву ёддоштҳои Саййид Муҳаммад Козими Имом. – Техрон: Донишгоҳи Техрон, 1341х.ш. - 128 с.
- 18.Хумой, Ҷалолуддин. Фунуни балоғат ва санооти адабӣ/Ҷ.Хумой. – Техрон, 1389. - 264 с.
- 19.Хусайнӣ, Атоуллоҳ Муҳаммад. Бадоёӣ-с-саноеӣ / Бо сарсуҳан, тавзеҳот ва таҳрири Раҳим Мусулмонқулов./А.М.Хусайнӣ.– Душанбе: Ирфон, 1974. - 222 с.
- 20.Чамшадӣ, Юсуф. Фарҳанги амсоли форсӣ/Ҷ.Юсуфӣ. – Техрон (бидуни соли нашр).
- 21.Шафезӣ, Ҳамид. Амсоли шеъри форсӣ. Ҷ.1./Ҳ.Шафезӣ. – Техрон, 1351. - 611 с.

REFERENCES:

1. Watwat, Rashiduddin. Devon / With introduction and confrontation and correction by Said Nafisi. - Tehran: Shohobod, 1339. - 738 p.
2. Gurakoni, Muhammad Hussain Shamsululamoii. Ibdou-l-badoe`/ Courtesy of Hussain Jafari. - Tehran, 1377. - 560 p.
3. Zehni, Turakul. Art of Speech. - Dushanbe: Man-of-Letters, 2007. - 400 p.
4. Kashifi, Hussain Wazir. Badoe`u-l-afkar fi sana`i-l-ash`ar / under the editorship of Jaloliddin Gazzoli. - Tehran, 1369. - 377 p.
5. Maksudov, Badriddin. Kamoli Khujandi`s Lifestyle and Creations. - Dushanbe, 1994. - 363 p.
6. Munshi, Ahmad Hussain. Meaning / Introduction and corrections by Ahmad Nu`mani. - New Delhi: Isfand, 1385. - 494 p.
7. Nafisi, Said. Rudaki`s Environment and Poetry. - Tehran: Ibn Sino, 1341.
8. Nishot, Sayyid Mahmud. The Beauty of Persian Speech or Art. - Tehran, 1347. - 459 p.
9. Nu`mani, Shibli. She`ru-l-Ajam. - V.3. - Dushanbe: TPSU, 2015. - 576 p.
10. Rodioni, Muhammad Omar. Tarjumatu-l-baloghat / Revised and enlarged by Ahmadi Otash. - Tehran: Asotir, 1362. - 263 p.
11. Samarkandi, Bisoti. Devon. Manuscript № 2926 of the Berlin State Library. -117 p.
12. Samarkandi, Davlatshoh. Tazkiratu-sh-shuaro / under the editorship of Mukhlisa Nurulloeva. - Khujand, 2015. - 544 p.
13. Saadiev, S. Samarkand Literary Circle on the Road of History. - Tashkent: The Uzbek National Encyclopedia, 2012. - 400 p.

14. Rozi, Shamsi Kays. al-Mu`jam / under the editorship of Urvatullo Toirov. - Dushanbe: Man-of-Letters, 1991. - 464 p.
15. Sattorzoda, Abdunabi. Tajik-Persian Art Improvement (on the basis of ancient and modern writings). - Dushanbe: Man-of-Letters, 2011. - 381 p.
16. Sattorzoda, A. The Grace of Kamol's Speech or an Introduction to his Poetry // Scientifico-Literary Manuscript of Kamol Khujandi №4 (8). - Khujand: Publisher, 2016. - P. 5-15.
17. Taj al-Khalawi, Ali Muhammad. Daqiqu-sh-sher / Revised and enlarged by Sayyid Muhammad Kozimi Imam. - Tehran: Tehran University, 1341. - 128 p.
18. Humayun, Jaloliddin. Rhetoric's Subjects and Literary Arts. - Tehran, 1389. - 264 p.
19. Hussaini, Atoullah Muhammad. Badoe`u-s-sanoe` / With introduction, commentary and editorship of Rahim Muslimkulov - Dushanbe: Cognition, 1974. - 222 p.
20. Jamshedi, Yusuf. Persian Parables Dictionary. – Tehran,
21. Shafi`i, Hamid. Patterns of Persian Poetry. - V.1. - Tehran, 1351. - 611 p.